

(1954-1958) het expansiebeleid in het rijksonderwijs weer opnam en de subsidiëring voor het vrij middelbaar onderwijs onderhevig maakte aan striktere voorwaarden. De ‘wet Collard’ lokte een sterke reactie uit van de katholieke zuil. Vooral in de eerste helft van 1955 had er een echte mobilisatie plaats tegen de onderwijspolitiek van de linkse regering. Collard werd als een duivel afgeschilderd, die ‘de schone ziel van het kind’ wou verkwanselen. Bij de verkiezingen van 1958 verloor links terrein, maar een zware nederlaag was het niet. De christen-democraat Gaston Eyskens riep in zijn regeringsverklaring op tot pacificatie en depolitisering van het probleem. Hij paste behendig de beproefde techniek van de pacificatiedemocratie toe. Er werd een Nationale onderwijscommissie opgericht die het voorbereidende werk deed, waarna de politici de besprekingen konden afronden. Op 20 november 1958 werd na harde onderhandelingen, waarbij ook het episcopaat een belangrijke rol speelde, het ‘Schoolpact’ ondertekend dat de basis vormde voor de schoolpactwet van 29 mei 1959. Dit compromis stond in het teken van de democratisering van het onderwijs en van de eerbied voor de vrije schoolkeuze. Onderwijs in elk net moest kosteloos worden onder de 18 jaar. Ouders moesten binnen een redelijke afstand kunnen beschikken over een school van hun keuze. Tyssens komt tot de conclusie dat dit ‘Schoolpact’ geen grote vernieuwing bracht. Het sluit integendeel aan bij ‘de ‘tradities’ van de schoolpolitieke pacificatie zoals ze sedert de Wereldoorlog I waren gegroeid.’

Voor liefhebbers van politieke cartoons is deze verzorgde uitgave een aanrader. Het boek is immers met tientallen spotprenten verlucht. Daardoor geeft het ook de indruk een vlot leesbare, vulgariserende studie te zijn, maar dat is het niet. Tyssens heeft het gebruik van jargon niet kunnen vermijden en daardoor is dit boeiende boek niet altijd een even toegankelijk verhaal geworden.

Dirk van Assche

JEFFREY TYSENS, *Om de schone ziel van 't kind...Het onderwijsconflict als een breuklijn in de Belgische politiek*, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen i.s.m. het Liberaal Archief, Gent, 1998, 216 p.

Was Tijl Uilenspiegel politiek correct?

Het antwoord is neen. Zoveel is duidelijk voor wie de twee meest recente boeken over Uilenspiegel heeft gelezen: een essay van Marnix Beyen uit 1998, getiteld *Held voor alle werk. De vele gedaanten van Tijl Uilenspiegel*, en een verzamelbundel uit 1999, getiteld *Uilenspiegel. De wereld op zijn kop*. Allicht door een gril van de uitgever staat dit laatste boek op naam van Jozef Janssens, niet als samensteller, maar als auteur, hoewel zes andere medewerkers veruit het grootste aandeel in het boek hadden. De wereld op zijn kop dus? Bibliografisch in elk geval wel.

Beide boeken, hoe verschillend van opvatting ook, vullen elkaar mooi aan. De verzamelbundel brengt allereerst een opstel van Jozef Janssens over de ‘historische’ Uilenspiegel, de Nederduitse ‘schalk’, die, ongetwijfeld via Straatsburg, als een averechtse moralisator naar Vlaanderen kwam en er gaandeweg zijn tweede thuis vond. Zoals iedereen weet: in Damme, waar hij volgens een Antwerpse piraatdruk uit 1628 stierf, en volgens Charles de Costers *Légende* uit 1867 ook geboren werd. Daarmee had ‘onze’ Tijl definitief zijn Nederduitse ‘roots’ verloren. Zowel zijn

geboorteplaats Kneitlingen, nabij Braunschweig, als zijn sterfplaats Mölln, tussen Hamburg en Lübeck, het had tegen Damme moeten afleggen. Andere pogingen om hem te annexeren, bijvoorbeeld voor Knesselare (in plaats van Kneitlingen) en Melle (in plaats van Mölln), waren geen lang leven beschoren. Het West-Vlaamse Damme haalde het, allicht omdat men al van in de vroege zeventiende eeuw de grafsteen van Jacob van Maerlant aanzag voor die van Uilenspiegel en er dan ook een passend nieuw grafschrift op aanbracht.

Uilenspiegel was een 'schalk', maar dat woord was in zijn middeleeuwse context heel wat minder vriendelijk dan nu. Het betekende niet guitig, maar vals. Uilenspiegel was een bedrieger, die rang noch stand ontzag, en op die manier de wereld een averechtse spiegel voorhield. Vinden we die spiegel ook in zijn naam terug, samen met de uil, symbool van de wijsheid? Dat laatste zeker niet. Indien (maar dat is hoegenaamd niet zeker) de naam Uilenspiegel, behalve naar een spiegel, ook naar de nachtvogel verwijst, dan is het naar de uil als 'beeld van de dwaze en onverstandig handelende mens die zichzelf onvoldoende kent en met moeite lering weet te trekken uit zijn afkeurenswaardig gedrag' (p. 86), zoals Eric de Bruyn door nauwgezet, een enkele keer voor

mijn gevoel té spitsvondig onderzoek van de laat-middeleeuwse iconografie aantoont.

De eigenlijke Uilenspiegel-iconografie wordt door Veerle Uyttersprot onder de loep genomen door een vergelijking van de houtsneden in de Straatsburgse druk van 1515 en de korte tijd daarna tot stand gekomen Antwerpse druk (volgens Janssens op p. 55; ‘tussen 1525 en 1546’; volgens Visscher op p. 115: ‘tussen 1526 en 1532’). Het vervolg van het verhaal, over Uilenspiegel in volksboek en prent van de zestiende tot de twintigste eeuw, wordt door Patricia Visscher uit de doeken gedaan, terwijl Jan Hutsebaut de adelbrieven van Damme als Uilenspiegelstad blootlegt.

En dan zijn we bij Charles de Coster beland, wiens *Légende* samen met haar ‘Nachleben’ in Vlaanderen een uitvoerig hoofdstuk van Vic Nachtergaele krijgt toebedeeld. Nachtergaele gaat in op de literaire prestatie van Charles de Coster en op diens ideologisch-politieke boodschap. Door Tijn te verplaatsen naar de zestiende eeuw en hem dienst te laten nemen in het geuzenleger van Willem de Zwijger heeft De Coster er een vrijheidsheld van gemaakt: een strijder tegen politieke en ideologische onderdrukking, een Vlaming, die tegelijk een model-Belg was en symbool stond voor de puurste incarnatie van de ancestrale deugden die het bestaan van België legitimeerden. In 1867 kennelijk nog steeds geen overbodige boodschap.

Nachtergaele bespreekt vervolgens de belangrijkste Nederlandse vertalingen en enkele (van de talloze) bewerkingen van het werk van De Coster, waaruit op z'n zachtst gezegd blijkt dat Uilenspiegel inderdaad een ‘held voor alle werk’ kon zijn. Daarbij aansluitend kenschetst Guy Segers de Uilenspiegel van de twintigste eeuw beurtelings als een kritische individualist, een nationale en internationale vrijheidsheld, een nationaal-socialist, een katholieke Vlaams-nationale held, een Belgische (en Vlaamse) collaboratie- en verzetsheld, een bevrijder van linkse signatuur, een satiricus, een mythische figuur uit de voorchristelijke tijd en een ‘grapjas en zoethouder’. Kortom, voor elk wat wils.

Voor de Vlaams-nationale Uilenspiegel is het voorwerp van een scherpzinnig essay van Marnix Beyen. In tegenstelling tot het nogal inventariserende relaas van de overeenkomstige hoofdstukken in de verzamelbundel, confronteert hij de twintigste-eeuwse Vlaamse Uilenspiegel met de grote stromingen in de Belgische politiek en komt de tot slotsom dat zowel een reactionaire als een progressieve interpretatie van De Costers Uilenspiegelfiguur verantwoord is: ‘Als er dan toch een moraal uit dit verhaal moet worden gedistilleerd, laat het dan deze zijn dat goede literatuur best uitsluitend als goede literatuur wordt gelezen’ (p. 142), besluit hij berustend, en beschermt daarmee De Coster voor elke inlijving van zijn meesterwerk door links en rechts, wit en zwart, antifascist en nationaal-socialist. Toch had het daaraan in de twintigste eeuw niet ontbroken: Uilenspiegel wierf voor het verzet en ronselde voor het Oostfront; in zijn borst, waarop weliswaar steeds dezelfde asse van Claes klopte, konden vele ruilharten schuilgaan: een Vlaams-nationaal, maar ook een communistisch, liberaal, maçonniek, socialistisch, belgicistisch en ga zo maar door, *ad usum Delphini* en naar gelang de tijdsomstandigheden het vereisten. Beyen laat dit allemaal op een erg boeiende wijze de revue passeren en wijdt er doorlopend intelligente en vrijwel altijd tot instemming nopende commentaar aan.

Twee solide aanwinsten dus, niet alleen voor het Uilenspiegel-onderzoek, maar ook voor de oudere Zuid-Nederlandse en de recente Vlaamse geschiedenis in het algemeen. Als ik toch een paar kritische opmerkingen zou willen maken, zowel bij het boek van Janssens c.s. (voortaan afgekort tot J) als dat van Beyen (voortaan B),

dan gaat het niet om hoofdlijnen, maar om details. Het boek van Janssens is, blijkens het Ten Geleide, 'onder zware tijdsdruk' tot stand gekomen, en dat wreekt zich door enkele herhalingen, overlappingsen en onnauwkeurigheden (bijvoorbeeld afwijkende transcripties van titelbladen op p. 23, 88, 139). Ook in de feitelijke informatie laten beide boeken wel eens een steek vallen. De 'Kempische' auteur Jan Jans (J 186) is in het echt de Brusselaar Jan Adriaensen, de 'Leuvense germanist' R(aymond) Willemijns (B 117) was een Gentse romanist, de 'Oost-Vlaamse VNV'er Marcel Boey' (B 128) een geboren Bruggeling (en aldaar op de laatste dag van 1998 ook gestorven). De Antwerpse krant *De Nieuwe Gazet* wordt niet geleid door 'Vlaams-nationalisten' (B 111), maar van geslacht tot geslacht door liberale vrijmetselaars, en 'ene Jan' (B 153, noot 223) kan in 't *Pallie-*

terke van Jan Nuyts niet ver te zoeken zijn. Dat de Duitse bezetters de door hen vernederlandste universiteit van Gent zèlf de Von Bissinguniversiteit zouden hebben genoemd (B 46) en dat August Borms in 1928 ‘verkozen’ werd (B 62), strookt niet met de historische realiteit. En als een Franstalige Belg in 1968 fulmineert tegen de Vlaamse toe-eigening van een Franstalige romanheld en betoogt dat Claes - Tijls vader dus - in een land als het onze het recht behoort te hebben ‘zijn zoon op te voeden in de taal van zijn keuze’ (B 110), dan is dat niet in de eerste plaats een verwijzing naar de slogan ‘Walén buiten’ van de Leuvense studenten, maar naar de tussen 1963 en 1971 in alle hevigheid woedende discussie over de ‘liberté du père de famille’, de vrijheid van het (Brusselse) gezinshoofd om zijn kind al dan niet in de taal van zijn keuze (in plaats van in de moedertaal of de gebruikelijke taal van het kind) te mogen opvoeden (men zie hierover de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, 1975, pp. 1636-1637, of, minder expliciet en minder accuraat, de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, 1998, p. 2251).

Details? Misschien wel. Maar door losjes - en soms selectief - met (bijvoorbeeld biografische) details om te springen, kan een heel verkeerd beeld van de historische realiteit ontstaan. Ik geef twee voorbeelden, bij wijze van pleidooi, nog maar eens, voor de grootst mogelijke filologisch-historische accuratesse bij de reconstructie van het verleden, ook als het om zogenaamde ‘details’ gaat.

Het eerste voorbeeld. De verwantschap van ‘de liberale en de socialistische Uilenspiegel’, zo stelt Beyen op p. 74, blijkt duidelijk uit het feit dat Emmanuel de Bom in 1927 droomde van een Uilenspiegel-uitgave, verlucht door Frans Masereel. Dat is een simplistische redenering, die zowel De Bom als Masereel herleidt tot een cliché (‘die andere liberale literator, de oud-*Van Nu en Strakser* Emmanuel De Bom’, *ibidem*) en bovendien voorbijgaat aan een paar simpele biografische details, bijvoorbeeld dat De Bom, na zijn afzetting als stadsbibliothecaris wegens activistische sympathieën, door bemiddeling van zijn boezemvriend Streuvels bij Camille Huysmans van 1920 tot 1926 chroniqueur was bij de socialistische *Volksgazet*.

Een tweede voorbeeld, ditmaal uit een voetnoot. In 1940 promoveert Ilse-Marie Bostelmann in Hamburg met een proefschrift over *Der niederdeutsche Eulenspiegel und seine Entwicklung in den Niederlanden*. Een wetenschappelijk verantwoorde studie, zegt Beyen maar de tijdgeest klinkt er toch sterk in door. ‘De promotor van dit proefschrift was de bekende *Flamenfreund* Conrad Borchling, één van de architecten van de *Flamenpolitik* tijdens de Eerste Wereldoorlog. Als co-promotor trad de Antwerpse ex-activist en toekomstige collaborateur Antoon Jacob op’ (p. 151, noot 169). Een verdacht stel dus, deze (gelegenheids?) promotoren. Hadden zij ook academische kwalificaties? *Niet* gezegd wordt dat Borchling, behalve een *Flamenfreund in tempore suspecto*, ook een van de coryfeeën van de Nederduitse filologie was, en dat Jacob, behalve een notoir activist en een ‘fervent aanhanger van de naziïdeologie’ (*NEVB*, dl. 2, 1998, p. 1548), sinds 1934 lector en sinds 1937 hoogleraar was aan de Hamburgse universiteit en voor als na literair-historisch werk van formaat publiceerde, waarvan een deel ook nu nog steeds bruikbaar is: zijn uitgave van de *Oordeelkundige verhandelingen* van Willem Verhoeven (1942), zijn uitgaven van de geschriften van Karel Broeckaert (1932-1934), zijn brieveneditie van Hendrik Conscience (1913-1914).

Ook dat stuk van de waarheid heeft zijn rechten.

Ludo Simons

MARNIX BEYEN, *Held voor alle werk. De vele gedaanten van Tijn Uilenspiegel*, Houtekiet, Antwerpen - Baarn, 1998, 160 p., ill.

JOZEF JANSSENS, *Uilenspiegel. De wereld op zijn kop*, Davidsfonds, Leuven, 1999, 272 p., ill.

De Belgische Senaat en de Nederlandse Eerste Kamer

De federalisering van België door de grondwetsherziening van 1993 heeft met ingang van 1995 het parlement grondig gewijzigd. De Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat werden afgeslankt, doordat een groot deel van hun vroegere bevoegdheden was of werd overgedragen aan de parlementen van Gewesten en Gemeenschappen. De Senaat onderging de meest ingrijpende bevoegdheidsvermindering, want de goedkeuring de van begroting en de politieke controle van de regering werden aan de Kamer opgedragen. De Senaat, die ook in zijn samenstelling fundamenteel veranderd werd, kreeg een functie toebedeeld